

Over de aanleg van natuurtuinen op kleigrond

Ger Londo

Het zal niet vaak voorkomen dat iemand in een bepaalde streek gaat wonen omdat de bodemgesteldheid daar zo geschikt is voor gevarieerde natuurtuinen.

Veeleer zal de woonplaats afhangen van het werk, en dan kan je vaak in een situatie terecht komen dat je je afvraagt hoe daar iets leuk van de grond is te krijgen. Aan de andere kant is zo iets ook een uitdaging en vooral in openbare heemtuinen met een educatief doel is het juist zinvol om de karakteristieke begroeiingen van de streek in de heemtuin te representeren.

Maar dat neemt niet weg dat de aanleg van een gevarieerde natuurtuin op de ene grondsoort gemakkelijker is dan op de andere. Uitgaande van relatief voedselarme grond is daar door toevoeging van geringe hoeveelheden voedselrijke grond of door iets bemesting gemakkelijk variatie in het milieu aan te brengen.

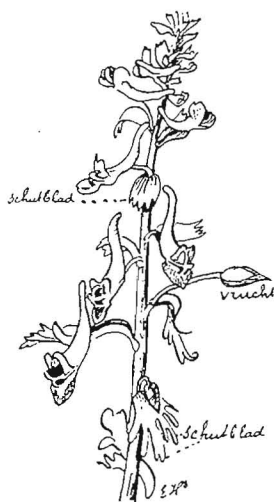
Bij een voedselrijke kleigrond als uitgangspunt ligt dat minder eenvoudig. Zulke grond is niet eenvoudig voedselarmer te maken en wanneer we plaatselijk toch een voedselarmer milieu willen creëren, is daar een dikke laag voedselarm zand voor nodig.

Maar toch heeft kleigrond vele mogelijkheden, zowel voor bos en struikgewas als voor grasland en moerasbegroeiingen.

Bij **bos** hoeven we maar te denken aan de vele stinzen die op klei zijn aangelegd, zowel op de Friese zee-klei als in het rivierengebied.

Voor veel stinzenplanten* is voedselrijke klei een uitstekende grondsoort, vooral wanneer die wat kalkrijk is, en binnen korte tijd kan er al een aantrekkelijk bosje ontstaan. Bomen, struiken en stinzenplanten

moeten uiteraard geplant worden. Zaaïen van de laatste kan ook, maar dan duurt het een tijd voordat allerlei soorten voor het eerst in bloei komen. Bij de *Vingerhelmbloem* duurt het minstens drie jaar voor een zaailing voor het eerst gaat bloeien en ook bij een aantal bolgewassen gaat er een dergelijk aantal jaren overheen.

Vingerhelmbloem - *Corydalis solida*.
Tekening van E. Heimans uit 1899.

Voor het sortiment kunnen we uitgaan van de soortengroepen "Kruiden voor stinzenmilieus" en "Bossen en struwelen op matig voedselrijke tot voedselrijke bodem" in het boek "Natuurtuinen en -parken" (zie kader rechts op deze pagina).

Het is opmerkelijk dat de grootste soortenrijkdom (wat hogere planten betreft) van bossen op de voedselrijke gronden wordt aangetroffen, terwijl dat bij de graslanden eerder omgekeerd ligt.

De soortenrijkste **graslanden** zijn vaak tegen het heischrale aan.

Dat neemt niet weg dat op klei fraaie **dijkbeemden** mogelijk zijn, zoals nog steeds in het rivierengebied en op Zeeuwse dijken te zien is (voor het grootste deel wel alleen

Soorten voor bossen en struwelen op matig voedselrijke tot voedselrijke gronden.

Bomen:

Es	Wilde lijsterbes
Gladde iep	Wintereik
Grauwe abeel	Witte abeel
Haagbeuk	Zoete kers
Ratelpopulier	Zomereik
Veldiep	Zwarte populier.

Struiken en lage bomen:

Aalbes	Hulst
Bergvlier	Kruisbes
Bosroos	Mispel
Boswilg	Rode kornoelje
div. soorten bramen	Sleedoorn
Duindoorn	Spaanse aak
Eenstijlige meidoorn	Taxus
Egelantier	Tweestijlige meidoorn
Framboos	Vogelkers
Gelderse roos	Wegedoorn
Gewone vlier	Wilde kardinaalsmuts
Hazelaar	Wilde liguster
Hondsroos	Zuurbes of Berberis.

Kruiden:

Bosaardbei	Knopig helmkruid
Bosandoorn	Kruipend zenegroen
Bosanemoon	Lelietje-der-dalen
Bosgiertgras	Lievrouwewedstro
Bosklaverzuring	Maagdenpalm
Boskortsteel	Mannetjesvaren
Bosvergeet-mij-nietje	Muskuskruid
Boszegge	Overblijvend bingelkruid
Brede stekelvaren	Reuzenzwenkgras
Daslook	Ruig klokje
Drienerlmuur	Schaduwgras
Echte sleutelbloem	Schaduwkruid
Gele dovenetel	Slanke sleutelbloem
Gevlekte aronskelk	Veelbloemige salomonszegel
Gewoon bosviooltje	Vingerhelmbloem
Grootbloemige muur	Vingerhoedskruid
Grote veldbies	Vingervaren
Gulden boterbloem	Wijfjesvaren
Klein springzaad	Zwarte rapunzel
Klimop-ereprijs	

Kruiden voor stinzenmilieus

Adderwortel	Italiaanse aronskelk
Bastaardoronicum	Knikkende vogelmelk
Blauwe anemoon	Knolsteenbreek
Blauwe druifjes	Kuifhyacint
Bosgeelster	Lenteklokje
Bosooievaarsbek	Lievrouwewedstro
Bostulp	Maarts viooltje
Breed longkruid	Oosterse sterhyacint
Daslook	Smal longkruid
Donkere ooievaarsbek	Sneeuwklokje
Gele anemoon	Sneeuwoem
Gele dovenetel	Stengelloze sleutelbloem
Gewone vogelmelk	Sterhyacint
Gevlekte aronskelk	Vingerhelmbloem
Groot sneeuwklokje	Voorjaarszonnebloem
Haariems klokkenspel	Wilde hyacint
Holwortel	Winterakoniet.

Deze en andere sortimentslijsten zijn te vinden in het boek "Natuurtuinen en -parken" van Dr. G. Londo, blz. 110-122.

* plantesoort die in zijn verspreiding binnen een bepaald gebied (vrijwel) uitsluitend beperkt is tot stinzenmilieus: stinzen, borgen, buitenplaatsen, oude boerenerven, oude tuinen e.d.

nog maar in natuurresevaten aanwezig).

Maar meer nog dan bij de aanleg van een stinzenbosje is het voor grasland belangrijk dat bij de aanleg gebruik wordt gemaakt van de minerale (onbemeste) ondergrond en dat de (vaak zeer) voedselrijke en humeuze bovengrond wordt afgevoerd.

Klei is al voedselrijk genoeg, en bovendien worden meststoffen goed aan de klei en humus geabsorbeerd waardoor het verschrallingsproces na vroegere bemesting zeer lang kan duren, vaak tientallen jaren.

Voor dijkbeemden moeten we reliëf aanbrengen, in het bijzonder **zuidhellingen** waar we in het algemeen de soortenrijkste begroeiingen kunnen verwachten. Meer bij grasland dan bij bos is het zinvol om ook nog op andere wijze meer afwisseling te creëren in het milieu. **Puin**, in de stedelijke omgeving meestal gemakkelijk en kosteloos te verkrijgen, kan daarbij een prima hulpmiddel zijn. Daarmee kunnen we ondiepe bodems maken. Op een helling van puin leggen we dan een laag klei in wisselende dikten, variërend van enkele centimeters tot enkele decimeters en in geleidelijke overgang naar de diepe kleigrond zonder puin (zie figuur 1).

Op deze wijze wordt met een voedselrijke grondsoort toch een vrij voedselarm milieu gemaakt. Een dunne laag klei bevat immers veel minder voedingsstoffen dan een dikke.

Vooraf wanneer een dergelijk milieu op een zuidhelling ligt, zien we dat tijdens langdurig droog weer er stagnatie in de groei optreedt en

dat het grasland gaat verdrogen. Dat is niet erg en juist interessant, we moeten daar ook zeker niet gaan sproeien. Diverse soorten, o.a. Margriet, gedijen op zulke plaatsen vaak het best. Dit is onder meer het geval in een verwant milieu in Proeftuin Broekhuizen van het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek te Leersum, waar lössgrond gradiëntsgewijs over een puinondergrond ligt uitgespreid. Sinds de aanleg (in 1976) is Margriet daar de dominerende soort op ondiepe bodem.

Een andere manier om meer variatie in het kleimilieu te verkrijgen is plaatselijk en gradiëntsgewijs **zand** aan te brengen in een voldoende dikke laag van enkele decimeters tot ongeveer een halve meter, en dit deels met de ondergrond door te spitten (een deel puur zand laten waar dit het dikst ligt, is aan te bevelen). Vooral indien we uitgaan van zware klei is menging van de bovenlaag met zand zinvol; op lichtere (zanderiger) kleien treffen we over het algemeen soortenrijkere begroeiingen aan dan op zware kleigronden.

Verder kunnen kleigronden kalkarm of kalkrijk zijn. Op de laatste is de flora meestal rijker dan op kalkarme klei. Wanneer we in de tuin met kalkarme klei te maken hebben, is het zinvol om een deel te bekalken.

Alvorens met de aanleg van een natuurtuin te beginnen is het raadzaam eerst eens bestaande natuurtuinen op dezelfde grondsoort te bezoeken. Inmiddels bestaan er zoveel natuurtuinen (o.a. openbare,

zie de Oase Heemtuingsids) dat er voor iedere grondsoort wel een of meer voorhanden zijn. Een mooie natuurtuin op klei is die in het **Westerpark te Zoetermeer**, aangelegd in 1977 (Vos, 1988). Daar zijn inmiddels mooie begroeiingen tot ontwikkeling gekomen, o.a. droge en natte graslanden. Daar kun je zien dat klei van nature niet altijd zo voedselrijk is, want ondermeer is daar een vrij schraal grasland op natte bodem ontstaan met o.a. Brede orchis en Veldrus!

Dus op klei hoeft u voor een natuurtuin zeker niet slecht af te zijn en misschien gaan er nog wel eens mensen speciaal in het rivierengebied wonen vanwege de mogelijkheden die daar met natuurtuinen te bereiken zijn. We kunnen ons laten inspireren door de vroegere mens die dijken aanlegde. Dat kunnen wij ook, en met de huidige ecologische kennis zelfs nog op een betere manier dan vroeger wanneer het erom gaat mooie dijkbeemden te verkrijgen. Zowel in natuurtuinen als op grotere schaal in natuurontwikkelingsgebieden is dat goed te realiseren. Want helaas moeten we het in dat opzicht niet hebben van de nieuwe dijken die nu worden aangelegd. Door het toepassen van gemiddeld zwaardere klei en flauwere taluds dan vroeger bieden die een minder goed milieu voor gevarieerde dijkbeemden met bijzondere plantesoorten. □

Literatuur

- Leufgen, W. en M. van Lier. 1992. Oase Heemtuingsids. Uitg. Land. Werkgroep Heem- en Natuurtuinen, Zuidbroek.
- Londo, G. 1977. Natuurtuinen en -parken. Uitg. Thieme, Zutphen.
- Vos, J. 1988. Tien jaar natuurtuin in het Westerpark, Zoetermeer. Uitg. Dienst Gemeentebedrijven, afd. Beplantingen, Zoetermeer.
- Bakker, P. en E. Boeve. 1985. Stinzenplanten. Uitg. Terra, Zutphen.

Dr. Ger Londo werkt als ecooog-vegetatiekundige aan het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek in Wageningen en is o.a. auteur van het standaardboek "Natuurtuinen en -parken. Aanleg en onderhoud."

